

Sininauhaliitto ja jäsenistö

Sininauhaliitto on runsaan sadan jäsenyhteisön yhteistyöverkosto, joka auttaa vaikeaan tilanteeseen joutuneita ihmisiä. Liiton ja sen runsaan sadan, ympäri Suomea toimivan jäsenyhteisön erityisosaamista ovat päihde- ja pelihaitat, riippuvuudet, mielenterveysongelmat, pitkäaikaisaunnottomuus sekä sosiaalinen työllistäminen. Sininauhaliiton jäsenyhteisöissä työskentelee lähes tuhat ammattilaista ja kaksituhatta vapaaehtoista. Sininauhaliiton jäsenyhteisöt työllistävät vuosittain myös lähes kaksituhatta vaikeasti työllistyvää henkilöä. Asiakaskontakteja jäsenyhteisöissä on yli 6000 vuorokaudessa. Keskeisimmät järjestöjen työmuodot ovat heikossa asemassa olevien sosiaalinen työllistäminen, päiväkeskustoiminta sekä asumispalveluiden ja tuetun asumisen palveluiden tuottaminen.

Sininauhaliiton lausunto hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta ja maakuntien perustamista koskevaksi lainsäädännöksi

Sininauhaliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa luonnokseen hallituksen sote-uudistusta koskevaa esitystä. Sininauhaliitto pitää nyt annettua esitystä kaikinensa selkeämpänä kokonaisuutensa kuin edellistä maakunta- ja sote-uudistusta koskenutta kokonaisuutta.

Sininauhaliitto kiinnittää kuitenkin huomiota seuraaviin seikkoihin nyt annetussa esityksessä.

Järjestöjen ja järjestölähtöisen auttamistyön huomiotta jättäminen hallituksen esityksessä vaarantaa sote-uudistuksen keskeisiä tavoitteita

Paikallisia sosiaali- ja terveysyhdistyksiä on Suomessa noin 10 000. Ne toimivat kumppaneina kaikissa Suomen maakunnissa ja edistävät monin tavoin hyvinvointia ja terveyttä. Järjestöjen toiminnan ja tuen piiriin ovat tervetulleita kaikki, myös ne kaikkein vaikeimmassa elämäntilanteessa olevat ihmiset, jotka syystä tai toisesta eivät ole julkisten sosiaalipalvelujen piirissä. Tämä on järjestötoiminnan arvokas erityispiirre. Järjestöillä on myös tärkeä tehtävä edustaa sellaisia, heikommassa asemassa olevia väestöryhmiä, joiden ääni muutoin jää yhteiskunnallisessa osallistumisessa kuulumattomiin.

Kansalaistoiminnan ja palvelutuotannon lisäksi järjestöjen ainutlaatuinen toimintamuoto on järjestölähtöinen auttamistyö. Järjestölähtöinen auttamistyö voi tarkoittaa esimerkiksi erilaisia päihderiippuvaisten ihmisten päiväkeskuksia, etsivää työtä ja esimerkiksi anonyymejä palveluita, joihin voi hakeutua ilman lähetettä ja diagnoosia. Olennaista on, että järjestölähtöinen auttamistyö on tyypillisesti erityisasiantuntemusta vaativaa työtä, joka ei ole käytännössä mahdollista julkisen vallan toteutettavaksi ja joka ei ole markkinaehtoisille toimijoille kiinnostavaa.

Järjestölähtöistä auttamistyötä ei voi toteuttaa ainoastaan vapaaehtoisvoimin, vaan toiminnot edellyttävät ammatillista osaamista. Toisaalta nämä toiminnot vaativat erityisryhmien tuntemusta, niissä on usein mukana vapaaehtoispanosta eikä niitä voi kilpailuttaa markkinoilla. Järjestölähtöinen auttamistyö sijoittuu sosiaali- ja terveyspalveluiden ja ehkäisevän toiminnan välimaastoon ja on usein kaikkein kustannustehokkain tapa lisätä ihmisten hyvinvointia, mielenterveyttä ja toimintakykyä.

Kunnilla on tähän saakka ollut selkeä kannustin tukea järjestöjen hyte-työtä, koska sote- ja päihdejärjestöjen tekemä auttamistyö on vähentänyt kunnan vastuulla olleiden sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta ja kuluja sekä suhteellisen lyhyellä aikajaksolla että pidemmällä aikaperspektiivillä.

Tuija Brax on selvittänyt sosiaali- ja terveysalan järjestöjen roolia edellisellä hallituskaudella silloin ehdotetussa sote- ja maakuntamallissa (jäljempänä Braxin selvitys).¹ Braxin selvitystä varten tehdyissä

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 26/2018: Selvityshenkilön raportti: Järjestöjen rooli maakunta- ja sote-uudistuksessa (saatavilla osoitteessa:

haastatteluissa osa kuntapäätäjistä on pitänyt todennäköisenä, että kunnat tulevat vähentämään merkittävästi sote-järjestöille antamia avustuksia, koska sote-palvelut eivät enää kuulu kunnan toimialaan. Näin argumentoivat kuntapäätäjät tulkitessivat sote-uudistusta siten, että kunnan yhteistyö yleishyödyllisten järjestöjen kanssa hyte-työssä painottuu jatkossa niihin järjestöihin, joilla on suora yhteistyöpinta kunnan vastuulle jääviin toimialoihin, ennen kaikkea varhaiskasvatukseen, koulutukseen, liikuntaan ja kulttuuriin sekä kaavoitukseen. Nämä kuntapäätäjät pitivät vieraana uuden kunnan hyvinvointityön ja kunnan elinvoimaisena pitämisen näkökulmasta, että jatkossa tuettaisiin sote-järjestöjä yleensä tai ainakaan sote-järjestöjen sekundaaripreventiivtyötä tai muuta sellaista matalan kynnyksen vapaaehtoistyötä, jolla on ensisijainen rajapinta varsinaisiin sote-palveluihin.

Hallituksen esityksessä todetaan (kappale 4.2.4.9 Vaikutukset järjestöihin) seuraavaa: *”Motivaatio ja mahdollisuudet tukea kuntien toiminta-avustuksilla paikallisia yhdistyksiä ja järjestöjä saattaisi uudistuksen voimaantultua heikettä, kun sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä vastuu olisi siirtynyt sote-maakunnille. Toisaalta uusi järjestelmä loisi mahdollisuuden tehostaa kuntien ja järjestöjen yhteistyötä ja yhteistyörakenteita yhdenmukaisella tavalla koko sote-maakunnan alueella.”*

Braxin selvityksen perusteella on selvää, että kuntien mahdollisuudet ja motivaatio tukea kuntien toiminta-avustuksilla paikallisia yhdistyksiä ja järjestöjä heikkenee merkittävästi. Tämä voi johtaa pahimmillaan siihen, ettei järjestölähtöinen auttamistyö saa rahoitusta sen enempää kunnilta kuin maakunniltakaan. Tämä tilanne tuskin palvelee yhteiskunnallisia päämääriä; sitä että hyvinvointi- ja terveyserot väestöryhmien välillä pienenevät.

On kestävämpää, että järjestöihin ja järjestölähtöisen auttamistyön merkitykseen suomalaiselle yhteiskunnalle suhtaudutaan näin välinpitämättömästi sote-uudistuksen laajuisessa hallituksen esityksessä. Vaikka Braxin raportti on tehty sote-uudistuksen edellisessä vaiheessa, ei selvityksen arvo tai sen löydökset ja huomiot ole menettäneet merkitystään nyt ehdotetussa sote-uudistuksessa.

Braxin selvityksen väliraportissa² on todettu, että uhka järjestöavustusten pienemisestä on arvioitavissa todelliseksi jopa siinä määrin, että se voi pahimmillaan estää uudistuksen keskeisiä tavoitteita. Väliraportissa katsottiin välttämättömäksi, että tuolloin viimeistään eduskuntakäsittelyn yhteydessä olisi kirkastettu yksiselitteiseksi, että maakunnan yleiskatteinen rahoitus ja maakunnan toimivalta ja velvoitteet hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tarkoittaisivat sitä, että maakunta voi avustaa hyte-työtä tekeviä kansalaisjärjestöjä niiden yleishyödyllisessä toiminnassa.

Nyt lausuttavana olevassa sote-maakuntamallissa on sote-maakunnan rahoitus muuttunut merkittäväällä tavalla sitten väliraportin kirjoittamisen. Nyt ehdotetulla mallilla sote-maakunnalla ei ole sitäkään mahdollisuutta tukea alueensa järjestöjä kuin edellisessä mallissa olisi ollut.

Sininauhaliitto katsoo, että nyt ehdotetun mallin mukainen ratkaisu, joissa järjestöjä ja erityisesti järjestölähtöistä auttamistyötä ei ole huomioitu ollenkaan, vaarantaa merkittävästi sote-uudistuksen tavoitteita. Sininauhaliitto katsoo, että Braxin selvitys on huomioitava annettavassa hallituksen esityksessä, etteivät uudistuksen tavoitteet vaarannu.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160957/STM_r26_18_Jarjestojen_rooli_maakuntajasot_euudistuksessa.pdf

² Väliraportti Ministeri Saarikon toimeksiannosta tehtävästä yleishyödyllisiä yhteisöjä sote-järjestelmässä koskevasta selvityksestä, selvityshenkilö, pääsihteeri Tuija Brax 25.4.2018 (saatavilla osoitteessa: <https://stm.fi/documents/1271139/8014338/V%C3%A4liraportti+ministeri+Saarikon+toimeksiannosta+teht%C3%A4v%C3%A4st%C3%A4+yleishy%C3%B6dyllisi%C3%A4+yhteis%C3%B6j%C3%A4+sote-j%C3%A4rjestelm%C3%A4ss%C3%A4+koskevasta+selvityksest%C3%A4.pdf/e9c94f30-c5e8-4689-9a02-9befd4d3fe3a/V%C3%A4liraportti+ministeri+Saarikon+toimeksiannosta+teht%C3%A4v%C3%A4st%C3%A4+yleishy%C3%B6dyllisi%C3%A4+yhteis%C3%B6j%C3%A4+sote-j%C3%A4rjestelm%C3%A4ss%C3%A4+koskevasta+selvityksest%C3%A4.pdf?t=1525430273000>)

Sote-maakuntien mahdollisuus ja oikeus antaa järjestöavustuksia yleisesti ja erityisesti hyvinvointia ja terveyttä edistäviin järjestölähtöisiin toimintoihin on edellä esitetyistä syistä todettava selkeyden vuoksi nimenomaisesti lakitekstissä ja perusteluissa. Uudistuksen rahoituksessa on varmistettava, että vaikeissa elämäntilanteissa elävien ihmisten kanssa tehtävä, esimerkiksi etsivä ja osallisuutta lisäävä, työ voi jatkua ja järjestöillä on jatkossakin mahdollisuudet tuottaa näitä toimintoja ja sote-maakunnalla on mahdollisuus ja oikeus tukea tällaisia paikallisia järjestöjä.

Vaikutukset eri henkilöryhmiin

Hallituksen esityksessä on arvioitu vaikutuksia erilaisiin henkilöryhmiin. Sininauhaliitto kiinnittää huomiota siihen, että ensinäkin mielenterveys- ja päihdekuntoutajat on yhdistetty saman otsikon alle, vaikka nämä ryhmät ovat hyvin heterogeenisiä. On totta, että päihdeasiakkailta on yleensä taustalla myös erilaisia mielenterveyden ongelmia mutta läheskään kaikilla mielenterveysasiakkailta ei ole ongelmia päihteiden suhteen.

Pelkästään päihdeasiakkaatkaan eivät ole homogeeninen ihmisryhmä. Monen kohdalla päihdeongelma kytkeytyy muuhun huono-osaisuuteen: työttömyyteen, asunnottomuuteen, köyhyyteen, huonoon somaattiseen terveyteen sekä yksinäisyyteen. On erittäin vahingollista, jos päihdepalvelut nähdään vain erillisenä tai vain mielenterveyspalveluihin kytkeytyvänä palvelukokonaisuutena ja kohdennetaan vain keskiluokkaisille päihdeasiakkaille.

Esityksessä tulee selkeästi huomioida sellaiset päihdeongelmat, jotka kytkeytyvät muihin arjen ja elämän ongelmiin. Tällaiset asiakkaat kuormittavat usein koko sote-palvelujärjestelmää erityissairaanhoidon myöten, jos heidän kokonaisvaltaiseen tukeensa ei kiinnitetä riittävää ja riittävän varhaista huomiota.

Hallituksen esityksen kyseisiä henkilöryhmiä koskeva kappale käsittelee pääasiassa vain mielenterveysasiakkaiden palveluita. Sininauhaliitto katsoo, että sote-uudistuksen vaikutukset päihdeasiakkaisiin tulee arvioida paremmin. Monet päihdeasiakkaat saavat palveluita pääasiassa kansalaisjärjestöiltä ja kansalaisjärjestöjen työn ollessa uhattuna tämänhetkisen hallituksen esityksen luonnoksen perusteella, on vaikutukset merkittäviä erityisesti moniongelmaisille päihdeasiakkaille.

Rikosseuraamus- ja rahapeliasiakkaat on huomioitava hallituksen esityksessä

Lisäksi Sininauhaliitto kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esityksessä ei ole huomioitu lainkaan rikosseuraamusasiakkaita eikä rahapeliasiakkaita. Rikosseuraamusasiakkaat ovat yhteiskunnan kannalta yksi kalleimmista henkilöryhmistä. Monilla rikosseuraamusasiakkaalla on merkittäviä päihde- ja mielenterveysongelmia sekä asunnottomuutta, ja heidän tarvitsemansa tuki on rikostaustan takia erityistä. Rikosseuraamuspalvelut ovat yhteiskunnan näkökulmasta erittäin kalliita, saman kohderyhmän auttaminen muilla keinoilla on aina kannattavampaa kuin vapausrangaistus.

Rahapeliasiakkaat ovat tähän saakka jääneet vaille minkäänlaisia riittäviä palveluita muutamaa kuntapoiikkeusta lukuun ottamatta. Rahapeliongelman ehkäisy ja hoito tulee kuulua maakunnan tehtäviin ja tämä on huomioitava sote-uudistusta koskevassa esityksessä.

Erityisen vaikeassa tilanteessa olevien henkilöiden pitkäaikaisten palveluiden vaarantuminen

Hallituksen esityksessä jää lisäksi huomiotta se seikka, että järjestöt ovat useilla paikkakunnilla ainoita matalan kynnyksen pitkäaikaispalveluiden tuottajia tietyille, erityisen vaikeassa tilanteessa oleville henkilöille kuten esimerkiksi huumeidenkäyttäjille ja asunnottomille.

Tällaisilla pienillä järjestöillä ei ole mahdollisuutta tarjota palvelua maakunnanlaajuisesti ja toimia palveluntuottajana. Näiden järjestöjen kunnalta saamien avustusten lakatessa ja siten myös itse järjestöjen toiminnan loppuessa, lakkaavat myös näiden erityisen vaikeassa tilanteessa olevien henkilöiden saamat matalan kynnyksen pitkäaikaiset palvelut, esimerkiksi päiväkeskuspalvelut ja päivätoiminta sekä asumisen tukipalvelut. Julkisen vallan ei ole mahdollista eikä edes kannattavaa tuottaa tällaisia palveluita, ja eivätkä ne ole markkinaehtoisille toimijoille kiinnostavia. Järjestöillä on

mahdollisuus tuottaa tällaisia palveluita paljon kustannustehokkaammin esimerkiksi ammatillista ja vapaaehtoistyötä yhdistämällä.

Järjestölähtöinen auttamistyö tavoittaa myös läheiset

Päihdejärjestöissä tehtävä työ kohdentuu luonnollisesti pitkälti päihteitä ongelmallisesti käyttäviin henkilöihin. Päihteitä ongelmallisesti käyttävillä henkilöillä, kuten muillakin erityisen vaikeassa tilanteessa olevilla henkilöillä, on myös omaisia ja läheisiä, jotka ovat varsin suuri joukko avuntarvitsijoita. Järjestölähtöinen auttamistyö tavoittaa myös tällaiset omaiset ja läheiset ja monissa järjestöissä tehdään korvaamatonta työtä heidän tukemisekseen.

Päihteitä ongelmallisesti käyttävien sekä muiden erityisen vaikeassa tilanteessa olevien henkilöiden läheisillä ja omaisilla on suuri riski sairastua itse mielenterveyden ongelmiin ja heillä on usein muita enemmän poissaoloja työstä.

Hallituksen esityksessä omaiset ja läheiset ovat jääneet kokonaan huomiotta. Huomioimalla järjestölähtöinen auttamistyö hallituksen esityksessä huomioidaan myös tämä ryhmä.

Järjestöt tarjoavat asunnottomille ja päihde- ja mielenterveysongelmaisille mahdollisuuden käyttää sähköisiä palveluita

Yksi keskeinen mekanismi hillitä sote-palvelujen kustannusten kasvua on ollut koko ajan digitalisaatio ja henkilöstöresurssien tarpeen väheneminen sähköisten palveluiden avulla. Sähköisten palveluiden käyttäminen kuitenkin edellyttää, että sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaalla on riittävät valmiudet ja osaaminen käyttää näitä palveluita.

Vaikka digiosallisuuden kehittämiseen on käynnistetty monia hankkeita ja tukea digitalisaatioon ja sähköisten palveluiden käyttämiseen tarjotaan monille asiakasryhmille, ovat asunnottomat ja päihde- ja mielenterveysongelmaiset jääneet kehittämisessä ja siihen liittyvässä politiikassa täysin marginaaliin. Tästä kohderyhmästä valtaosa ei pysty tällä hetkellä käyttämään sähköisiä palveluita ilman tukea joko puuttuvien laitteiden, puuttuvien tietoliikenneyhteyksien tai puuttuvan digiosaamisen vuoksi.

Järjestöt tarjoavat tälle ryhmälle mahdollisuuden käyttää sähköisiä palveluita tarjoamalla asiakkailleen esimerkiksi tietokoneen käyttömahdollisuuksia sekä apua ja neuvoa sähköisten palveluiden käyttämisessä. Toistaiseksi ainoa tämän kohderyhmän digiosallisuuteen keskittynyt hanke on Sininauhaliiton Digiosallisuutta asunnottomille -hanke, joka kehittää asunnottomuustaustaisten päihde- ja mielenterveysongelmaisten ihmisten digiosallisuutta.

Sähköiset palvelut ja digitalisaatio ovat kiistatta toimivia ja kannatettavia keinoja kustannusten kasvun hillintään mutta siirtyminen koko ajan kasvavassa määrin sähköisiin palveluihin ei saa vaarantaa minkään ryhmän palveluiden piiriin pääsyä. Hallituksen esityksessä on huomioitava, että aina tulee olemaan sellaisia ryhmiä, joille sähköisten palveluiden käyttäminen ei ole mahdollista ja että sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjällä on velvollisuus palvella myös näitä ryhmiä yhdenvertaisesti.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen riskiryhmiin kuuluvien ihmisten parissa

Maakunnilla pitää olla mahdollisuuksia tehdä merkittävää hyvinvointia edistävää työtä myös riskiryhmien kanssa. Hyvinvointia ja terveyttä edistävälle työlle pitää maakunnissa olla resursseja. On riski, jos maakunnan resurssit menevät lähinnä korjaavaan työhön. Sininauhaliitto pitää välttämättömänä, että hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävää työtä tehdään myös ongelmia kohdanneiden ja erilaisten riskiryhmiin kuuluvien ihmisten parissa, joilla on suuri riski jäädä osattomiksi yhteiskunnasta. Ehkäisevä työ riskiryhmien kanssa on myös taloudellisesti kaikkein kannattavinta sosiaali- ja terveydenhuollon työtä.

Lopuksi

Pidämme tärkeänä, että sote-maakuntien ja järjestöjen yhteistyön turvaamiseksi maakunnille kirjataan sote-järjestämislakiin sama yhteistyövelvoite kuin kunnillekin sekä varmistetaan sote-maakuntien

mahdollisuus taloudellisesti avustaa alueensa järjestöjen toimintaa. Järjestölähtöinen auttamistyö on myös tarpeen ottaa valtakunnallisiin sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteisiin. Maakuntien tulee omissa lakisääteisissä strategioissaan ja palvelulupauksissaan ottaa huomioon järjestöjen yleishyödyllisen vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen tarjoamat mahdollisuudet. Maakuntarahoituksen malleja rakennettaessa on myös huolehdittava, ettei maakunnan rahoitus muodostu esteeksi järjestöjen veikkaustuotoista saamalle rahoitukselle tai päinvastoin. Sote-uudistuksessa pitää tunnistaa tämä kysymys ja laatia rahoituksen turvaamiseksi valtakunnallinen ohjeistus.

Jos uudistuksen vaikutuksia järjestöjen toimintaan ei huomioida, aiheutetaan korvaamatonta vahinkoa suomalaiselle kansalaisyhteiskunnalle ja sen mahdollisuuksille rakentaa suomalaista hyvinvointia. Järjestöjen auttamistyö tulee saada lakipakettiin.

Mari Tuomainen
Hallituksen puheenjohtaja, Sininauhaliitto ry

Pekka Lund
Toiminnanjohtaja, Sininauhaliitto ry

